

Шанскова Т.І. Мотиваційна орієнтація студентів гуманітарних спеціальностей щодо здобуття другої вищої освіти // Педагогічний процес: теорія і практика: Збірник наукових праць. Випуск 3 в II ч. (Ч. II), К.: Вид-во ВД «ЕКМО», 2010. – С. 258 – 266.

УДК 371.14

Шанскова Т.І.

МОТИВАЦІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЩОДО ЗДОБУТТЯ ДРУГОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті з позицій андрагогіки висвітлено особливості навчання дорослих; виділено відмінності у мотивації навчання дорослих та дітей; проаналізовано результати проведеного дослідження мотиваційної орієнтації дорослих студентів гуманітарних спеціальностей в умовах здобуття другої вищої освіти.

Ключові слова: неперервна освіта, особливості навчання дорослих, принципи андрагогіки, мотивація, мотив, мотиваційна сфера, мотивація навчання, навчаємість.

Постановка проблеми. Провідною концепцією організації та розвитку освіти сьогодні є концепція неперервної освіти – навчання упродовж свідомого життя людини. Неперервна освіта є процесом набуття людиною необхідних знань, умінь та особистісних якостей протягом життя унаслідок виникнення потреби в них.

Необхідність навчання дорослих викликана протиріччями між досить стрімким суспільним розвитком та невідповідністю набутих знань, умінь та навичок дорослих сучасним вимогам професійної діяльності в умовах ринкової економіки.

Серед основних перепон у навчанні дорослих виділяються: поступова втрата з віком здатності до навчання, брак коштів, вільного часу. У той же час дорослі є більш мотивованими до навчання, тому що мають чітко окреслені цілі навчальної діяльності та життєвий досвід.

Основними особливостями навчання дорослих є: потреба в обґрунтуванні (сенсі) навчання, його усвідомленій необхідності; потреба у самостійності; практична спрямованість навчання як можливість невідкладного використання

набутих знань та вмінь у власній професійній діяльності; застосування у навчальній діяльності наявного життєвого досвіду; детермінація навчальної діяльності часовими, просторовими, побутовими, професійними та соціальними чинниками,

©Шанскова Т.І., 2010

що сприяють навчальному процесу чи обмежують його.

Доросла аудиторія досить уважно ставиться до необхідності вивчення певної дисципліни, розділу, теми, обов'язково повинна зрозуміти важливість засвоєння певного матеріалу.

Здатність самостійно приймати рішення та нести за них відповідальність є основною рисою дорослої людини.

Так, багато дорослих відчувають невпевненість у ситуації навчання тому, що не хочуть знизити свій звичайний соціальний статус, якщо не зможуть виявити достатньо високий рівень знань. Дорослі студенти знаходяться у двобічній позиції. З одного боку, - у системі стосунків «викладач-студент», а з іншого – «колега-колега». Викладач є більше представником теоретичного знання, а дорослий студент – практиком. Він прагне до партнерських стосунків з викладачем та цінує поважне ставлення до свого практичного досвіду.

У процесі навчання дорослих оцінки відіграють менш важливе значення ніж для дітей. Проте, саме дорослі можуть важче переносити отримання низької оцінки, яку вони розглядають як критерій своєї компетентності. Тому дорослих студентів необхідно не суворо контролювати, а інформувати про успіхи їх навчальної діяльності.

Отже, освіта дорослих потребує андрагогічної компетентності викладачів і методистів, які з ними працюють. Їхня функція все більше змінюється від передачі знань до фасілітації, тобто допомоги дорослим у саморозвитку та самореалізації. Посилюється значення консультування, що ґрунтується на партнерських стосунках та є формою індивідуальної роботи з дорослим.

Аналіз останніх джерел і публікацій. У кінці XX століття було видано багато наукових праць, присвячених вивченню конкретних проблем навчання дорослих, а саме:

- інтеграційним процесам та неперервності професійної освіти дорослих (В.П. Андрущенко, С.Г. Вершловський, Б.Л. Вульфсон, Б. Гершунський, Т.М.Десятов, І.А.Зязюн, Н.Г. Ничкало, Л.П. Пуховська та ін.);
- мотивації навчальної діяльності дорослих (Р.Дж. Владовский, А.К.Маркова, Дж. В. Нолл, А.Б. Орлов, Л.М. Фрідман та ін.);
- індивідуалізації навчання дорослих (С. Брукфілд, М.Ш. Ноулз, Д.М.Савичевич, А. Таф, та ін.);
- особливостям навчальної діяльності дорослих (Л.І. Анциферова, Г.О. Балл, Ю.М. Кулюткін, М.Ш. Ноулз, Р. Роджерс, К. Хоул та ін.);
- методологічним засадам андрагогіки (К. Гріффін, С.І. Змеєв, Г.В. Куйперс, Л.М. Лєсохіна, І. Лордж, Ф. Рейс та ін.);
- особливостям викладання у процесі навчання дорослих (Г. О. Балл, О.М.Буренкова, Е. Джонс, В. К. Дьяченко, А. М. Леонтьев, Н. Лем та ін.);
- підготовці викладачів до навчання дорослих (Л.П.Алексєєва, С.Г.Вершловський, Н. М. Гайдук, С.М. Грабовский, Дж. Лінч, та ін.).

Для вдосконалення навчання в системі післядипломної освіти важливими є принципи андрагогіки, сформульовані С. Змеєвим [1, 38]:

1. Самостійного навчання. Здатність самостійно ухвалювати рішення та нести за них відповідальність є основними рисами дорослої людини. Під самостійною діяльністю дорослих студентів розуміємо не проведення самостійної роботи як виду навчальної діяльності, а самостійне здійснення організації процесу свого навчання.

2. Принцип спільної діяльності передбачає спільну діяльність тих, хто навчається, з тими, хто навчає, а також з іншими учасниками щодо планування, реалізації, оцінювання і корекції процесу навчання.

3. Принцип опори на досвід дорослих. Згідно з цим принципом життєвий (побутовий, соціальний, професійний) досвід того, хто навчається, використовується як одне з джерел навчання дорослого студента.

4. Індивідуалізація навчання – можливість навчатися за розробленою спільно з викладачем індивідуальною програмою навчання, що зорієнтована на

конкретні освітні потреби і цілі, враховує досвід, рівень підготовки, психофізіологічні, когнітивні особливості дорослого студента.

5. Системність навчання передбачає дотримання відповідності цілей, змісту, форм, методів, засобів навчання і оцінювання результатів навчання.

6. Контекстність навчання спрямовує його на конкретні, життєво важливі для дорослого цілі, зорієнтоване на виконання ним соціальних ролей або вдосконалення особистості, будується з урахуванням професійної, соціальної, побутової діяльності студента.

7. Принцип актуалізації результатів навчання передбачає невідкладне застосування набутих дорослим студентом знань, умінь, навичок, якостей.

8. Принцип елективності навчання передбачає надання тому, хто навчається, певної свободи вибору цілей, змісту, форм, методів, джерел, засобів, термінів, часу навчання.

9. Принцип розвитку освітніх потреб. Процес навчання будується за цілями формування у дорослих студентів нових освітніх потреб, конкретизація яких здійснюється після досягнення певної цілі навчання.

10. Принцип усвідомленості навчання означає усвідомлення студентом усіх параметрів процесу навчання і своїх дій щодо його організації.

Мета статті. Проаналізувати мотивацію дорослих на здобуття другої вищої освіти за гуманітарними спеціальностями, виділити основні мотиви навчання дорослих.

Виклад основного матеріалу. У структурі особистості мотивація є тим основним поняттям, яке використовується для пояснення рушійних сил поведінки та діяльності людини.

У сучасній психології термін «мотивація» використовується як система факторів, які детермінують поведінку (потреби, мотиви, цілі, наміри, прагнення тощо), і як характеристика процесу, що стимулює та підтримує поведінкову активність на певному рівні.

Таким чином, мотивацію можна визначити як сукупність причин психологічного характеру, що пояснюють поведінку людини, її спрямованість та

активність. Узагальнюючи різні визначення, можна зазначити, що мотивація – це така рушійна сила, що ґрунтується на задоволенні певних потреб, примушуючи людину діяти з максимальними зусиллями для досягнення цілей. Мотивація – сукупність мотивів поведінки та діяльності. Мотиваційна сфера є основою особистості, яка включає в себе систему мотивів у її певній побудові (ієрархії). Вивчення мотивації – це виявлення її реального рівня та можливих перспектив у кожного студента та у групи в цілому.

Науковими дослідженнями доведено, що мотиви – усвідомлені спонукання поведінки та діяльності особистості, які є її властивістю та які виникають при найвищій формі відображення потреб. Спонукання розглядається як прагнення до задоволення потреб.

Основними етапами становлення мотивів є:

1. Актуалізація звичних мотивів, постановка на цій основі нових цілей.
2. Позитивне підкріплення мотиву у процесі реалізації поставлених цілей.
3. Виявлення нових мотивів.
4. Поява у мотивів нових якостей (стійкість).

Мотивація навчальної діяльності школярів та студентів досить детально висвітлена у працях науковців (К. Алдерфер, Л.І. Божович, А.К. Дусавицького, А.М.Леонтьєва, А.К. Маркової, А. Маслоу, С.Л. Рубінштейна та ін.).

Так, А. Маслоу серед груп потреб виділив пізнавальні потреби – знати, уміти, розуміти та досліджувати, що виражаються у прагненні людини до більш повного використання своїх знань, здібностей, вмінь для самоствердження (самоактуалізації). Ці потреби мають індивідуальний характер [2].

К. Алдерфер виділяв потреби у зростанні, які спонукають до творчості, реалізації, набуття нових знань, навичок. Задоволення їх створює відчуття власної компетентності, сприяє розкриттю потенціалу особистості.

За положеннями теорії діяльнісного походження мотиваційної сфери особистості А.М. Леонтьєва мотиваційна сфера має свої джерела у практичній трудовій діяльності. Мотиви професійного навчання та підвищення кваліфікації залежать від відповідного ставлення особистості до навчання загалом. У зв'язку з

цим, найбільш доцільним вважалося розглядати взаємозв'язок навчальної і професійної мотивації.

Л. І. Божович виділила окремо мотиви, зумовлені власне самою навчальною діяльністю, та колективістські мотиви (суспільно цінні мотиви: прагнення до лідерства, вміння і бажання передати набутий досвід тощо).

Своєрідно розглядає мотивацію до навчання Дж. Брунер. Він ставить питання про визначення мотивів пізнавального характеру і задоволеності від пізнання.

Г. Розенфельд виділяє також ряд факторів мотивації учіння (під учінням розуміється – цілеспрямований процес засвоєння знань, оволодіння уміннями і навичками; у широкому значенні – оволодіння соціальним досвідом з метою його використання у практичному житті). Факторами мотивації учіння, які Г. Розенфельд називає найбільш ефективними, є: навчання заради успіху; навчання для досягнення мети в житті та навчання, засноване на соціальних цілях, вимогах і цінностях.

А.К. Маркова визначила термін «навчальна мотивація» як одне з новоутворень психічного розвитку особистості, що виникає у ході активної навчальної діяльності, та як цілеспрямовану навчальну діяльність чи потребу в ній, а також виділила такі чинники мотивації учіння: ставлення до навчання; навчальні цілі людини; навчаємість як здатність людини навчатися, що досить суттєво впливає на самооцінку дорослих студентів, особливо з вираженим мотивом уникнення невдачі [3, 7].

Серед різних класифікацій мотивів навчальної діяльності студентів більшість науковців виділяють *професійно-пізнавальні* мотиви основними з яких є широкі пізнавальні потреби, зацікавленість у набутті специфічних для майбутньої професії знань та вмінь; *соціальні* – отримання диплому про вищу освіту та відповідного соціального статусу «людина з вищою освітою», знаходження роботи за фахом; *особистісні* мотиви учбової діяльності – це потреба в саморозвитку, самовдосконаленні, самореалізації, спілкуванні, яке приносить задоволення, захоплює, подобається людині, збагачує її інформацією.

Таким чином, у науковій літературі накопичено багато теоретичного та емпіричного матеріалу щодо особливостей становлення та функціонування

навчальної мотивації, подано різні класифікації мотивів учіння, розроблено діагностики структури навчальної мотивації та шляхи її формування та корекції.

У той же час у рамках педагогічної моделі готовність до навчання визначається більше зовнішніми чинниками, соціальним примусом. Андрагогічна модель готовності до навчання визначається потребою дорослих учитися для вирішення важливих особистих проблем. Саме тому доросла людина відіграє провідну роль у навчальній діяльності.

На факультеті післядипломної освіти та довузівської підготовки (ФПОДП) Житомирського державного університету імені Івана Франка здійснюється перепідготовка за 10 спеціальностями. Найбільшою популярністю користуються спеціальності «Психологія», «Англійська мова та література», «Фізичне виховання».

Для вдосконалення професійної підготовки студентів було проведено дослідження мотиваційної орієнтації дорослих студентів в умовах здобуття другої вищої освіти.

У дослідженні прийняли участь 82 студента гуманітарних спеціальностей ФПОДП віком від 24 до 48 років, з яких 18 (21%) чоловіків та 64 (79%) жінок. Також враховувалася перша спеціальність опитуваних. 52% студентів мають педагогічну спеціальність, 18% - економічну, 11% - технічну, 19% мають освіту за юридичною, медичною, теологічною, музичною та іншими спеціальностями. 78% студентів працюють. У ході бесід із студентами було з'ясовано, що обрання першої спеціальності було здебільшого зумовлено думкою батьків. Другу спеціальність вони вже обрали самостійно.

58% студентів самостійно оплачують навчання, 32% оплачує чоловік, 6% - батьки, іншим 4% - різні організації та спонсори. Таким чином, більшість студентів спроможні самостійно оплатити своє навчання.

В анкеті було подано такі блоки мотивів здобуття другої вищої освіти: соціальні, професійно-пізнавальні та особистісні.

Основним мотивом вступу на ФПОДП 45% студентів зазначили необхідність мати освіту відповідну посаді, яку вони займають; 25% опитаних вказали на бажання самореалізації; 21% студентів вважають, що нова кваліфікація допоможе

знайти роботу; 7% респондентів відмітили інтерес до педагогічної діяльності загалом, при чому більшість з них не мають педагогічної освіти. Інші 12% опитаних подали власні мотиви вступу на ФПОДП, а саме: отримання додаткових годин у школі; підвищення професійної компетентності; продовження навчання в іншій країні.

В той же час 34% опитаних студентів з першою непедагогічною освітою зазначили, що для них у навчанні є важливим уникнення невдач унаслідок недостатнього рівня професійних педагогічних знань та вмінь, які мають їх одногрупники. Тобто для дорослих важливим мотивом навчання є усунення чи подолання ситуацій, у яких вони можуть виявитися некомпетентними.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1. Друга вища освіта сьогодні розглядається як підсистема неперервної освіти людини. Здобуття людиною другої вищої освіти зумовлено широким спектром мотивів як соціальних, так і професійно-пізнавальних та особистісних.

2. На основі аналізу результатів дослідження мотиваційної сфери студентів було з'ясовано, що дорослі мають чітко визначені мотиви здобуття другої вищої освіти, які впливають на їх ставлення до навчання.

3. Урахування викладачами-андрагогами першої вищої освіти дорослих та їх мотиваційних орієнтацій на здобуття другої освіти буде сприяти ефективному задоволенню освітніх потреб студентів, їх прагненню до подальшого самовдосконалення та самореалізації.

Shanskova T.I. A Motivational orientation of students of humanitarian specialities is in relation to the receipt of the second higher education.

In the article from positions of andragogic the features of studies of adults are reflected; differences are distinguished in motivation of studies of adults and children; the results of the conducted research of motivational orientation of adult students of humanitarian specialities are analysed in the conditions of receipt of the second higher education.

Keywords: continuous education, features of studies of adults, principles of andragogic, motivation, reason, motivational sphere, motivation of studies learnability.

Шанскова Т.И. Мотивационная ориентация студентов гуманитарных специальностей на получение второго высшего образования.

В статье с позиций андрагогики отображены особенности обучения взрослых; выделены отличия мотивации обучения взрослых и детей; проанализированы результаты проведенного исследования мотивационной ориентации взрослых студентов гуманитарных специальностей в условиях получения второго высшего образования.

Ключевые слова: непрерывное образование, особенности обучения взрослых, принципы андрагогики, мотивация, мотив, мотивационная сфера, мотивация обучения, обучаемость.

Список використаних джерел

1. Змеев С.И. Андрагогика. Основы теории, истории и технологии обучения взрослых / С.И. Змеев. – М.: ПЕР СЭ, 2007. – 272 с.
2. Маслоу А. Самоактуализация личности и образование / А. Маслоу; пер. с англ., предисл. Г.А. Балла. – К.; Донецк: Ин-т психологии АПН Украины, 1994. – 52 с.
3. Маркова А.К., Матис Т.А., Орлов А.Б. Формирование мотивации учения: Кн. для учителя. - М.: Просвещение, 1990 - с. 7